

Ára: 12,— Ft

Olvasóink figyelmébe ajánljuk

a „Gondolat” Kiadó STUDIUM sorozatának könyveit:

<i>Karl Förster: A mikrobák világa</i>	— — — — —	14,— Ft
<i>Ferenczy Endre: A magyar föld népének története a honfoglalásig</i>	— — — — —	18,— Ft
<i>Aujeszky László: A felhők világa</i>	— — — — —	16,— Ft
<i>V. V. Vanszlov: A szép problémája</i>	— — — — —	18,50 Ft
<i>Niderhauser Emil: Bulgária története</i>	— — — — —	14,— Ft
<i>V. Gordon Childe: A civilizáció bölcsője</i>	— — — — —	22,— Ft
<i>Ronald Meek: Tanulmányok a munkaértékelésről</i>	— — — — —	18,— Ft
<i>Dr. Balázs András: Az agy és értelem eredete</i>	— — — — —	20,— Ft
<i>Sz. T. Meljuhin: A véges és végtelen problémája</i>	— — — — —	18,— Ft
<i>Fényes Imre — Nagy Miklós: Mikrofizika</i>	— — — — —	24,50 Ft

MOST JELENT MEG:

<i>Anna Livanova: Három sors (Bolyai, Lobacsevszkij és Gauss élete)</i>	— — — — —	9,40 Ft
<i>Max von Laue: A fizika története</i>	— — — — —	18,— Ft

Kaphatók az állami könyvesboltokban,
megrendelhetők a Gondolat Kiadó Terjesztési csoportjánál,
Budapest, VII., Lenin körút 5.

Valóság

A TIT társadalomtudományi
közlönye

A TARTALOMBÓL

Tóth Sándor: A budai önkéntes ezred

Pándi Iлона: Angyalföld — 1945

Mód Aladárné: Beszédes számok

Vargyas Lajos: Népzene kutatásunk

Vitányi Iván: Bartók és a közönség

Köpeczi Béla: „Franciaországi változások”

Varga János: A Görgey-kérdéshez

J. Kuczynski: A kereszténység és a világ megismerése

1960

2

50—
58.l.
+ befordások

6. Az operalátogatás %-os megoszlása nem és foglalkozás szerint

	Három hónap alatt						
	0	1	2	3	4	5	6
	alkalommal volt operában						
Munkás fiú	89,0	6,1	2,6	1,1	0,1	0,2	—
Munkás lány	87,2	7,1	2,9	1,7	0,7	0,1	—
Tanuló fiú	66,7	15,0	9,6	4,6	2,4	1,1	0,3
Tanuló lány	42,9	19,2	14,6	11,7	5,8	3,7	1,8

7. A hangversenyek látogatásának %-os megoszlása nem és foglalkozás szerint

	hangversenyt látogat			milyen zenét kedvel?			
	rendszeresen	ritkán	nem	egyáltalán nem volt még	komoly zenét	könnyű zenét	mindkettőt
Munkás fiú	2,3	23,2	56,1	18,2	5,9	87,2	6,8
Munkás lány	1,5	25,5	54,0	18,7	10,0	76,1	13,7
Tanuló fiú	7,2	45,0	36,1	11,5	9,4	76,2	14,2
Tanuló lány	20,0	57,3	16,8	5,8	17,8	51,4	30,6

A hangversenylátogatások egy része természetesen a könnyű zenei hangversenyekre esik. Adataink azonban mégis biztatóak, mert azt jelzik, hogy az opera, a hangversenyterem, amely a múltban hiányzott a munkásság életéből, lassan a munkásifjúság szórakozásának is színterévé válik. Megváltozott társadalmi viszonyaink pedig egyre inkább támogatják azoknak a tényezőknek a fejlődését, amelyek a munkáscsaládok életformáját még inkább úgy alakítják, hogy a differenciált és egyre igényesebb kulturális érdeklődés kielégítése a munkásfiatalok életének szerves részévé válik. Írásunk elején Thomas Mann-t idéztük, s azt mondtuk, sokféle tényező határozza meg azt, hogy kinek milyen mű szerez örömet, kit milyen mű szórakoztat és élénkít fel. A széleskörű és igényes kulturális élet lehetőségét a munkásosztály számára megteremtő társadalmunkban ezek a tényezők még csak 15 éve érvényesülhetnek. Érthető tehát, hogy a munkásifjúság kulturális érdeklődésének differenciáltságával még nem lehetünk elégedettek. A 15 év eredményei a múlt tükrében mégis óriásiak, irányt mutatnak és biztatást adnak a jövőre is.

KULCSÁR KÁLMÁN

Fiatal lány

Fritz Cremer (NDK)

KULTURÁLIS FIGYELŐ

Népzene kutatásunk

A magyar népzene kutatás történetében mindkét világháború egy-egy korszakot zár le. Az első, 1905-től 1919-ig, a nagy gyűjtések és az előkészület ideje. A két világháború közt születnek meg az első tudományos művek: Bartók és Kodály erdélyi gyűjtései zenei elrendezésben (1923), Bartók alapvető leírása (1924, németül 1925, angolul 1931), majd összehasonlító kutatásainak összefoglalása (1934, németül 1935, franciául 1937); végül Kodály összefoglalása (1937, második kiadás 1943). Megjelennek az első *falumonográfiák*, vaskos kiadvány tárja fel a moldvai magyarság zenéjét. A népzene kezd közszükségletté válni, kielégítésére népszerű gyűjtésművek látnak napvilágot — a 101, 102 stb. népdal —, sőt benyomul az iskolai oktatásba is Kodály—Kerényi *Iskolai énekgyűjtésével* (1943). A második világháború végén Bartók halála tesz pontot ennek a folyamatnak a végére.

Egy pillantás a könyvespolcon sorakozó népzenei kiadványokra, melyek az elmúlt tizenöt év folyamán jelentek meg, meggyőz bárkit, hogy a fejlődés nem állt meg, sőt nagyobb lendületet vett. *Ez alatt a tizenöt év alatt kétszer annyi tudományos kiadványa jelent meg a népzene kutatóknak, mint az előző korszakok alatt együttvéve.* (Tizenöt év alatt tizenöt mű — negyven év alatt nyolc.)

A legfontosabb ezek között kétségtelenül a nagy népzenei összkiadás súlyos kötetek sorozata. Ezt kell tartanunk egész népzene kutatásunk központi céljának.

1913-ban adta be Bartók és Kodály a népdalok összkiadásának tervét a kultuskormányzatnak; 1934-ben határozta el az Akadémia, hogy évenként „félretesz” bizonyos összeget a kiadás számára; a háború végéig azonban nem jutott tovább a kérdés az előkészületeknél. Ma pedig öt vaskos kötet jelzi az eredményeket s azt a hatalmas anyagi támogatást, amellyel az állam a népzene ügyét támogatja. A munka imponáló keretek között folyik tovább: húsz főre rúgó csoport dolgozik a kiadványon, köztük tizenkét tudományos munkatárs. Az Akadémia kis szobájából — ahol az anyagot tároló szekrények és két dolgozó, Kodály és Kerényi alig fért el — ma önálló akadémiai kutatócsoport nőtt ki helyiségekkel, laboratóriummal, magnetofonokkal, autóval, imponáló költségvetési kerettel. Az elkészült kötetek pedig egy olyan vállalkozásról tanúskodnak, amelyhez hasonlóra rajtuk kívül nem találunk példát. Egyedül a német népdal nagyarányú összkiadási munkái vannak folyamatban. Ott azonban a szövegeket adják ki — amennyiben van dallamuk is, azokkal együtt —, de korántsem a teljes anyagot, csak egy-két mintaszöveget, a nagyobb variáncsoportokból nyolc-tíz — a többi változatról csak egy adatfelsorolás számol be. A teljes anyag távollétét pótolják az első ballada kötetekben az összehasonlító feldolgozás nagy arányaival. A *Népzene Tára* azonban, mint zenei szempontú összkiadás, hatalmas arányaival egyedül áll a világon.

*

Midőn ezt leszögezzük és tudjuk azt is, mennyire megelőzte ez a sorozat tudományos követelményeiben más nemzet eddigi kiadványait, mégis be kell számolnunk bizonyos gyakorlati és elvi aggályokról is, amelyek egyes kötetekkel kapcsolatban feltámadtak.

4*

A kiadás ütemével kapcsolatos aggályok már az első kötet megjelenése előtt felmerültek. Az *Új Zenei Szemle* vitát is indított e tárgyban, végül 1951-ben megjelent az első kötet a *gyermekjáték-dalokkal*. A következő kötetek ezután kétévenként követték egymást: 1953-ban a *Jeles napok*, 1955-ben a *Lakodalom* első fele. De már ez a rész csak a második félkötettel fejeződött be 1956-ban, tehát a harmadik évben. A negyedik kötet, a *Párosítók* már három év múlva látott napvilágot, 1959-ben. Ha csak húsz kötetre becsüljük is a hátralevő anyagot, akkor is *hatvan évvel* kellene számolnunk ilyen tempóban haladva, vagyis a mai generáció aligha érné meg a befejezést. Nyilvánvaló, hogy ezt az előkészületi időt jelentősen le lehet csökkenteni a munka megfelelő szervezésével, másrészt a zenei rendszerben következő kötetek már korántsem kívánnak meg ennyi előkészületi időt, és gyors ütemben követik egymást.

A harmadik kötetben azonban egy súlyosabb probléma is előtérbe került, a *rendszer* kérdése. Régi gyűjteményeinkben, s külföldön még ma is a *szöveg típusai* szerint van elrendezve az anyag: balladák, szerelmi dalok, katonanóták, szertartási dalok és hasonló sorrendjében, s a hozzájuk tartozó dalok áttekinthetetlen összevisszaságban követik egymást. Még az azonos variánsokat is alig lehet egy nagyobb terjedelmű gyűjteményből összeválogatni, de teljes lehetetlenség megállapítani és ki-keresni az ilyen zenei anyag típusait, jellemző *zenei sajátosságait*.

A magyar népzene kutatás nagy vívmánya volt egykor, hogy kialakította a dallamok rendszerezésmódját zenei tulajdonságok szerint, s ezzel megvetette a tudományos feldolgozás alapját. A nagy összkiadástól is ennek a vívmánynak érvényesítését várta mindenki egy tízezrekre rúgó nagy anyagon belül. A *Népzene Tára* kötetei azonban nem a tulajdonképpeni népdalokkal kezdődtek, hanem a népdalok tömegétől eltérő, különleges műfajokkal, az úgynevezett szokás-dalokkal. Ezt a megoldást egykor az érdekelt szakemberek megbeszélésén határozták el Szabolcsi javaslatára, szovjet példák nyomán. „Szokás-dalok” azonban akkor mindnyájan csak azokat a dallamfajtaikat értettük, amelyek *külön stílust* képviselnek a népdalok tömegében: gyermekdalt, regöséneket, siratót. Mikor ezeket külön kötetben kiadjuk, nem térünk el a zenei rendszer elvétől, ha látszólag egy-egy népszokás alapján csoportosítjuk is a dalokat. Mert mikor egyszerűség kedvéért *siratót* mondunk, zenei típusra gondolunk, arra a sok hasonló dallamra, amely prózai rögtönzött szövegre alkalmazva kötetlen motívumokat variálgat, többnyire a dúr skála alsó öt-hat hangjából áll, és szabályozatlan egymásutánban a második és első fokon tart nagyobb megnyugvásokat.

Nem tekinthető tehát eltérésnek a mindnyájunk által vallott zenei elvektől, ha a sorozat első kötet a gyermekdalokat tartalmazta. Sőt, külön nyereségnek tartottuk, hogy ennek az eddig még sehol sem rendszerezett anyagnak *Járdányi* olyan szellemes és testére szabott csoportosítást talált ki, hogy típusai, tulajdonságai világosan kirajzolódjanak, s a heterogén anyag, a laza formák áttekinthetővé váltak.

Részben ugyanez áll a második kötetre is, a *Jeles napok* énekeire. Bár szigorúan véve itt csak a regösénekek jelentenek hasonlóképp világosan leváló stílusréteget, a betlehemes dalok nagy része már korántsem, sőt egyik-másik dalfajta vépi voltát is kétségbe lehet vonni; a különböző szokás-dalok közül sem olyan sikerült a csoportosítás, mint az első kötetben; mégis az itt közölt anyag túlnyomó része szintén elválhat a népdalok tulajdonképpeni típusaitól.

Új helyzet állt elő azonban a harmadik kötetben. Itt ugyanis már szó sincs *külön dallamstílusról*. A lakodalomnak nincs nálunk saját szertartási énekfajtája; a legkülönbözőbb népdalok tapadtak hozzá aszerint, hogy szövegük véletlenül lakodalmas-e, vagy sem. S így egyrészt a zenei rendszer különböző pontjairól kerültek dallamok a kötetbe, másrészt ugyanazon dallamnak egyes változatai hol ide kerülnek, mert szövegük lakodalmas, hol nem, mert másféle szövegük van. Vagyis át-

csúszott a rendszerezés a zenéről a szövegre, visszatértünk a Bartók és Kodály felépése előtti kiadványok elvi alapjára.

Ennek a sokat vitatott ellentmondásnak kiküszöbölésére született meg bizonyos *kompromisszum* a negyedik, *Párosítók* kötetben. Különbséget tettek olyan dallamok közt, amelyek csak alkalmilag, egyik-másik változatukkal tartoznak ide. Az ilyen „véletlenül párosítottakat” nem közlik, csak utalnak rájuk. Elkülönítik viszont a *népdalnak* tekinthető anyagot a *nem-népdaloktól*. Ez a különbségtevés sajátságosnak látszik egy népdalkiadványban, s annak a jele, hogy a népszokások szerint haladó kiadás más tekintetben is eltolódott: a meglévő népdalok sorozatos kiadásától a zenével együtt járó *szokások* sorozatos kiadása felé. Ha pedig a felfedezett és nagy lelkesedéssel gyűjtött énekes népszokás zenei anyaga nagyrészt az újkori zenei divatok lecsapódása, akkor ennek anyaga áradt be a kiadványba is. A *Párosítók* kötet szerkesztése közben vált mindez nyilvánvalóvá, s az eredeti célkitűzések megőrzése végett választották külön ezt az anyagot azzal, hogy kis kottával közölték, illetve utalásokkal.

Világossá vált tehát, hogy nem lehet folytatni a kiadást a népszokások alapján, s elodázhatatlan a tulajdonképpeni népdalok közlése zenei sorrend szerint. (A negyedik kötet ugyanis kénytelen előre utalni olyan dallamokra, amelyeknek még nem tudjuk helyét a sorozatban.)

A megoldást a munka további átszervezése hozta meg. Először is megkezdődik a *népdalanyag zenei rendszerű* közreadása is párhuzamosan a még hátralevő szokások-kötetekkel. Ezzel is meggyorsul a kiadás, mert két kötet készül egyszerre. A népszokások anyagában végre sorra kerülnek a *siratók*, a legtipikusabb és legfontosabb „szokás-dallamok”. (A hátralevő apróbb szokás-anyag, valamint a mesterségek dalai, bakternóták és hasonlóak már csak periférikus jelentőségűek a népzeneben.)

Mindez a kutatócsoport *szervezetének* racionálisabb tételével vált lehetővé. Külön vált Járdányi vezetésével egy fiatalokból álló csoport, amely a zenei rendszerezést és kiadást végzi, és kidolgozza a dalok közreadásának végleges elveit. Nagy várakozással tekintünk az új tipológia elé, mely az eddig felhasznált zenei elemek — kadenciák, ritmus- és formaképletek, hangkészlet — mellett új kritériumokat akar felhasználni: a dallamrészek egymáshoz való viszonyát, a dallamvonal tulajdonképpeni jellegzetességét. Ha sikerül a felmerülő ellentmondásokat kiküszöbölni s a rendszert részleteiben is kidolgozni, egyszersmind összeegyeztetni a szó-társzerű használhatóság követelményét a típusok és variánsok következetes együtt-tartásának követelményével, akkor továbbmentünk egy lépéssel az eddigi vívmányokon is, és hosszú időre érvényes rendszer elveit valósítjuk meg.

Örvendetes változás az is, hogy *Rajeczky* Benjámint is bekapcsolódik a munkába — már a sirató-kötetbe is —, akitől az összehasonlító apparátus kiépítését várhatjuk. Biztosra vesszük, hogy a kiadás ezentúl gyorsabban, kifogástalan elképzelések szerint és filológiai igényesen fog folytatódni. Az idegen nyelvű bevezetésből és magyarázatokból pedig ezentúl a külföld is jobban tudomásul fogja venni az eredményeket, amelyek méltóak a magyar népzene kutatás színvonalához és az állami támogatás bőkezűségéhez.

*

A *Népzene Tára* kötetei után jelentőségben az a néhány kiadvány következik, amely *Lajtha László* nevéhez fűződik: *három erdélyi gyűjtés, a szépenyerűszentmártoni, a széki és a kőrispataki, valamint a Sopron megyei virrasztóénekek*. Míg az első kettő énekelt dallamai az eddig szinte ismeretlen Mezőség régies zenedialektusát fedezik fel (amit azóta az *Institutul de Folclor* kolozsvári kutatói tártak fel, nagyobb arányokban), addig a második és harmadik könyv hangszeres anyaga, felvételi és közlés módja úttörő jelentőségű mind magyar, mind nemzetközi viszonylatban. Népi hangszeres együttesek felvétele, többszöri ismétlés teljes partitúra-lejegyzése, méghozzá a magyar lejegyzési gyakorlat teljes fegyverzetében, ez önma-

gában is elsőrendű jelentőséget biztosítana e köteteknek. De igen nagy értéket képvisel maga a gyűjtött anyag is. A széki együttes egy modálisan — XVI—XVII. századi műzenére emlékeztetően — harmonizáló cigánybanda, a kőrispataki pedig még ennél is régiesebb, primitíven heterofonikus többszólomású, ahol az egymástól függetlenül fejlesztett, díszített dallamvonalak adják a „heterofóniát” különlegesen kemény disszonanciákkal. Dallamaik pedig a régi magyar tánczene egész gazdagságát őrzik a siratóval rokon „lassúk”-tól a verbunkos-kor darabjaiig. Játékmódjuk is sok vonást őriz a verbunkosok előadástílusából.

Ennek a gazdagon cifrázott, többszólamú hangszeres előadásnak kottába rögzítése a legdifferenciáltabb, amit eddig a magyar népzene kutatás produkált. (Itt meg kell emlékeznünk *Rajeczky* közreműködéséről is, akinek hatalmas munkája lényeges segítséget jelentett a kötetek megszületésében.) A lejegyzésnek ez a foka, amikor a ritmus-eltérések finomságainak megrögzítésére még számtani műveletekre is szükség volt, felveti a kérdést: nem érvényesülhet ilyen bonyolult finomságok kihallásába *szubjektív* adottság? Az objektív valóság megragadására irányuló törekvés egy határon túl nem válik-e önmagától szubjektívvé? Mindamellet ezek a partitúra-kötetek a nemzetközi népzene kutatás eddig (és valószínűleg nagyon sokáig) egyedülálló teljesítményeinek számítanak.

A soproni virrasztó-énekek ismét más hagyományág feltárását jelentik. A halotti szokásokkal fennmaradt *régi egyházi népelemek* igen gazdag történeti énekincset jelentenek, mely zenetörténeti szempontból is nagy figyelmet érdemel. Ennek az anyagnak megjelenési formájában más kérdések merülnek fel. Nem befolyásolja-e az énekeseket a gyűjtő tudományos elképzelése — például ritmus tekintetében — vagy saját dallamismerete, különösen a történeti emlékek dallamainak kutatásában? Ezt a veszélyt minden gyűjtő csak nagy körültekintéssel kerülheti el, viszont kétségtelen, hogy ilyen anyag után kérdezősködnünk elsőrendű kötelesség.

Az anyagpublikációkhoz még két kiadvány csatlakozik. Az egyik a *Dunántúlra telepített moldvai csángók* dallamkincsét adja közre *Domokos és Rajeczky* gondozásában. Eddig első kötete jelent meg, főleg siratókkal *Rajeczky* kitűnő lejegyzésében; sajtó alatt van a második kötet és előkészületben a harmadik. A másik, *Vargyas* füzete régi *kiskunhalasi* dalokkal. Míg a csángók jelentik ma a *legarchaikusabb* etnikai csoportunkat zenében is, addig a *Duna—Tisza köze járt élen* a társadalmi fejlődésben. A füzet ennek a legkevésbé archaikus területnek keresi legrégiesebb dallamait s kísérli meg körülhatárolni az alföldi zenedialektust s jelentőségét a magyar népzeneben.

A *Néprajzi Társaság Könyvtárában* jelent meg egy másik alföldi területről szóló zenei kiadvány: *Halmos István* monográfiája *Kérsemjén szatmári faluról*. Ez immár a harmadik zenei falumonográfia, ami eddig magyar nyelvterületen elkészült. Ezzel is olyan feladatot old meg a magyar népzene kutatás, aminek felvetéséhez is csak nemrég jutott el a külföldi tudomány (*Wiora* német professor cikkeiben), nálunk *Kodály* már 1937-ben felvetette s *Vargyas* 1941-ben, *Járdányi* 1943-ban megvalósította). Sajnos, egyes dallampéldáktól eltekintve ennek a munkának zenei anyaga is kéziratban marad, mint elődeié. Újabbán tervbe vették, hogy az egyik litografált néprajzi folyóirat sorozatos füzetekben közreadja a zenei monográfiák dalanyagát.

*

A forrásértékű első kiadások mellett szükség volt *összefoglaló válogatásra* is, amely a legfőbb típusokat és az addig ismertté vált dalok legjavát tartalmazza a kutatási eredmények összefoglalásával együtt. Ilyen szükséglet hívta létre *Kodály* „*A magyar népzene*” c. tanulmánya új kiadását *Vargyas antológiájával* kiegészítve. Bár ez a gyűjtemény első közléseket is tartalmaz, mégsem mondhatjuk, hogy teljes és arányos képet nyújt a magyar népzene egészéről. Ezt azoknak a megköté-

seknek tulajdoníthatjuk, amelyeket a szerkesztő kapott megbízatásakor: hogy főleg *Bartók A magyar népdal és Bartók—Kodály Erdélyi magyarság* anyagára kell támaszkodnia, és *kevés újstílusú* dalt közölnie, mivel a népszerűsítő füzetek abból elég sokat megismertettek a nagyközönséggel. Ennek következtében túl sok *erdélyi* dal került a válogatásba, nem mindig a létező legjobb variáns képvisel egy-egy dallamot, s az új stílus jelentőségéhez képest nincs eléggé képviselve. Sőt az *Iskolai énekgyűjtemény*ből nem egészen hiteles formájú dallamok is kerültek bele, amelyeket az *Iskolai énekgyűjtemény* művészi feldolgozások alapján közölt. A gyűjtemény új kiadását tehát ennek megfelelően kell átdolgozni. Azt a tényt viszont, hogy dallamainkat már típusok és származásuk szerint csoportosítva tudjuk kiadni eddigi kutatásaink alapján, nem egy külföldi kartársunk megirigyelte.

A tisztán tanulmány jellegű kiadványok közt első helyen áll *Kodály A magyar népzene* tanulmányának *német* kiadása részben új anyaggal kiegészítve (1956). Ez a fordítás régóta esedékes volt. *Bartók* tanulmányai annak idején azonnal hozzáférhetővé váltak a külföldi olvasónak is, ez a tanulmány viszont, mely a magyar népzene kutatás eredményeinek eddig legújabb összefoglalása, 1937 óta nem került a külföldi szakkörök elé. Különösen fontos, hogy a rokonnépi párhuzamok, a régi stílus leírása, eredete és a különböző korok műzenei anyagának kimutatása népdalainkban olvashatóvá váljék a külföldi szakembereknek.

Két *tanulmánykötet* csatlakozik *Kodály* összefoglalásához, mely jelentőségében kiemelkedik az egyéb természetű munkák közül: a *Kodály-emlékkönyv* 1953-ban és a *Néprajzi Társaság Bartók-emlékkönyve* 1956-ban.

A *Kodály-emlékkönyv* belföldi szerzőkkel, zenetörténészek és népzene kutatók tanulmányaival jelent meg. A *Bartók-emlékkönyv* a nemzetközi népzene tudomány tizenkilenc képviselőjének részvételével (és hét magyar szerzővel) német, francia, angol és orosz nyelvű cikkekkel került kiadásra, és még további két kiadást is megért. (Az utolsó angol rendelésre, tisztán angol nyelven.) Ennek a kísérletnek a sikere megmutatta, hogy a magyar népzene tudomány már kiléphet a nyelvi elzárkózásból, s ránk vár, hogy a nemzetközi népzene kutatás bizonyos szervező feladatait is vállaljuk, már csak kiadási lehetőségeink miatt is. Jólesően állapíthatjuk meg, hogy *Bartók* neve és (a magyar népzene kutatás) tekintélye egyesíteni tudta egy kötetbe kelet és nyugat népzene tudósait, s ezt a külföld komolyan méltányolta a kötet tudományos értéke mellett.

Nem volna teljes a kép, ha nem emlékeznénk meg arról a sok *népszerűsítő füzetről*, ami a felszabadulás óta megjelent és tovább közvetítette a népzene a tömegekhez: a 101-gyel indult sorozat folytatását egészen a 111 *táncdalig*, majd az újonnan induló „*virágos sorozatot*”, *balladafüzetet*, megyei és városi tanácsok által kiadott *táji gyűjtéseket*, a *Népművészeti Intézet* kiadványait, köztük gyűjtési útmutatókat is, valamint a különböző *népzenei népdalkiadványokat*. Ezek egyszerre tanúskodnak a népdal iránt növekvő érdeklődésről és a hivatalos, valamint kiadói szerepek megértéséről.

A népzene kutatás azonban nemcsak népzenei kiadványokban jelentkezik, hanem *zenetörténeti és más rokonjellegű munkákban* is. A *Magyar zenetörténet kézikönyve*, *Szabolcsi Bence* kutatásainak összefoglalása a népdalkutatás anyagának és eredményeinek nagyarányú bevonásával készült, *Melódiatörténete* nagy részben zenei etnológia, *Népzene és történelem* c. kötetében kimondottan népzenei témákat is tárgyal, sőt XVI. és XVII. századi tánczenénk kiadásában is állandóan visszatérő téma a népzenevel való párhuzamba állítás. Ugyanilyen kétércűek az anyagközlő zenetörténeti kiadványok is. *Rajeczky Himnuszok és sequentiák* gyűjteményét a népzene kutatás számára látja el dallammutatókkal, hogy megkönnyítse a középkori magyar gregoriánus és a népdal összehasonlítását. *Bartha Dénes Pálóczi—Horváth kiadása* is legalább annyira népzenei szempontú kiadvány, mint zenetörténeti, s nem is kell ezt már hangoztatni *Arany János népdalgyűjteményével* kapcsolatban, me-

lyet Kodály rendezett sajtó alá. Mindezeket a kiadványokat legalább annyira a népzene-kutatás igénye hívta létre, mint a zenetörténeté. Az irodalomtörténetben pedig *Vargyas versrítmus könyve* használta fel a népzenei anyag tanulságait, egyúttal sajtó-átos népzenei kérdéseket is megtárgyalt.

*

Sem népzene-kutatásunk sokrétűségét, sem publikációs lehetőségeit nem íté-
hetjük meg pusztán a könyvkiadás alapján. Legalább olyan fontosak a folyóiratok-
ban közölt rövidebb *tanulmányok* is. Azoknak a folyóiratoknak száma, ahol népzene-
i tárgyú közlemények jelentek meg, nem csekély. Zenei részről a *Zenetudományi*
tanulmányok évenkénti kötete jön számításba, valamint korábban az *Új Zenei*
Szemle; rendelkezésre álltak továbbá az *Akadémia I. Osztályának Közleményei*,
néprajzi részről pedig az *Ethnographia*, a *Néprajzi Múzeum Értesítője*, a *Néprajzi*
Közlemények, idegen nyelven korábban a *Folia Ethnographica*, ma pedig az *Acta*
Ethnographica. Ez a felsorolás is sejteti, amit magunk állandóan tapasztaltunk,
hogy nincs olyan kész mű, ami ne jelennék meg hamarosan nyomtatásban, sőt
nem egy publikáció készült egyenesen felszólításra, vagyis a kiadási lehetőség hívta
éltre. Természetesen az is kiderül a felsorolásból, hogy munkatársainknak van mit
publikálniuk. Mindennek jelentősége még fokozódik, ha külföldi párhuzamokat is
szemügyre veszünk. *Coirault* a francia népdal alakulásáról írt könyvében elpana-
szolja, mennyit kellett várnia kéziratának a kiadásra, s végül barátai adták össze
a megjelentetéshez szükséges összeget. A nyugatnémet *Jahrbuch für Volkslied-*
forschung a háború óta egyetlen számát — a nyolcadikat — tudta eddig megje-
lentetni. A keletnémet akadémiai néprajzi intézet évkönyvének köteteiben Rajeczky
és Vargyas tanulmánya képviselte a népzene-t (az angol ismertetések is kiemelték).
Beljajev a *Bartók-émlékkönyvben* 1926-ban írt kéziratát adta közre angol és orosz
nyelven. A *Bartók-émlékkönyv* vonzóerejét nem kis részben ezek a kiadási viszonyok
is okozták.

A külfölddel való összehasonlítás népdalkiadványainknak még egy külsőségére
is irányítja a figyelmet, nevezetesen a *kottakép szépségére*. A nálunk kialakított
eljárás szerint a klisérajzot előre elkészített ólomformákkal nyomják, nem rajzolják.
Ezzel az eljárással olyan tökéletes kottaképet kapunk, ami mellett a más vonatkozásban
pazarabb külföldi kiadványok kottamellékletei is primitívnek hatnak. Kiadványaink
külső képe méltó tehát a tartalom színvonalához.

A kiadási lehetőségekhez hasonló a helyzet kutatók tekintetében is. *Nálunk*
van a legtöbb népzene-kutató az egész világon. Az *Akadémiai Kutatócsoport* tizenkét
embere nyolc főnyi segédszeméllyel dolgozik, mellette egy másik csoport Lajtha
László vezetésével működik, ahol főleg népzenei hanglemezek előkészítését, gyűjtést
és lejegyzést végeznek. A *Néprajzi Múzeum* népzenei osztálya három népzene-
kutatóból áll. Rajtuk kívül még három munkatárs van múzeumi területen, aki ze-
nével vagy zenével is foglalkozik, tanári vagy más állásban is vannak aktív kutató
munkát végző munkatársaink. E mellett a gárda mellett eltörpül a *bukaresti* folklor-
intézet, vagy a *lengyel* állami népművészeti intézet létszáma is, más államokról
nem is szólva. Ha pedig azt is számításba vesszük, hogy szomszédainknál, például
Romániában is működnek magyar népdalkutatók, akiknek munkája a *Moldvai*
csángó népdalok és népballadák és számos népszerűítő népdalfüzet, továbbá Bar-
tókknak határainkon kívül újabban megjelent könyveit: délszláv lejegyzéseit az
Egysült Államokban és a hírek szerint frissen megjelent szlovák gyűjtését Po-
zsonyban —, akkor valóban elmondhatjuk, hogy *most aratjuk le népzene-kutatásunk*
negyven esztendő vetését.

*

Nem ilyen egyértelmű a kép, ha számba vesszük a kutatóink által művelt és
nem művelt területeket; sokoldalú érdeklődés mellett *hiányok, elvégzendő felada-*

tok is kirajzolódnak. Népzeneinknek vannak kevésbé vizsgált ágai is, például a *hang-*
szeres zene. Egyedül Vargyas vizsgálta a dudazene kisugárzását énekelő és hegedült
táncdallamokra bizonyos verbunkos jellegű darabokig. Márpedig a hegedűn, furu-
lyán és dudán játszott gazdag hangszeres dalanyag megérdemelne több érdeklő-
dést is. A fellendülő *tánc-kutatás* is új feladatokat jelöl ki számunkra: zene és tánc
együttes vizsgálatát, s a táncdallamok külön problémáit. Ilyen problémák eddig
csak a *Somogyi táncok* c. kötetben kerültek a nyilvánosság elé.

Ez a kötet egyszersmind a *zenei dialektus-vizsgálatoknak* is új ösztönzést adott.
A somogyi tánczenei gyűjtések során kiderült, hogy a nagy dunántúli területen be-
lül van egy *archaikus dél-dunántúli, somogy-zalai terület*, amelyre néhány álta-
lánosán elterjedt régi dal jellemző. Ugyanilyenek bizonyult szintén a tánc-kutatá-
sok nyomán *Szabolcs-Szatmár* megye is. A romániai magyarság körében pedig a
székelyek helyett új vidékek kerültek az érdeklődés középpontjába: *Moldva*, *Mező-*
ség és a Marosmente. (Jagamas számolt be erről a *Bartók-émlékkönyvben*.)

Nem elég azonban, hogy népdala'nk táji és zenei típusait tanulmányokban ki-
mutassuk és a *Népzene Tárában* közreadjuk; helyet kell kapniok *gramofonlemeze-*
ken is. Igen sajnálatos, hogy a háború előtt és alatt százhuszonötig eljutó sorozat
csak hangszeres együttesek darabjaival folytatódik, s hogy népzene'nk olyan repre-
zentatív típusaiból, mint például a regósének, egyetlen felvétellel sem rendelke-
zünk. De amiből van lemezünk, az is régi fordulatszámú, s legtöbbször ma már
egyetlen múzeumi példány maradt fenn belőle. Addig kell folytatnunk a sorozatot,
amíg van mit felvenni, s a régi lemezek mikrobarázdás új kiadása is halaszthatat-
lan feladat. Ezen a téren nagyon lemaradtunk a nyugati államok mögött!

Legelhanyagoltabb témája kutatásunknak a *hangszerek* kérdése. A háború óta
mindössze *Manga* foglalkozott vele (dudával) és *Avasi* (a tekerőkkel). Itt is el-
maradtunk a többi nemzet mögött.

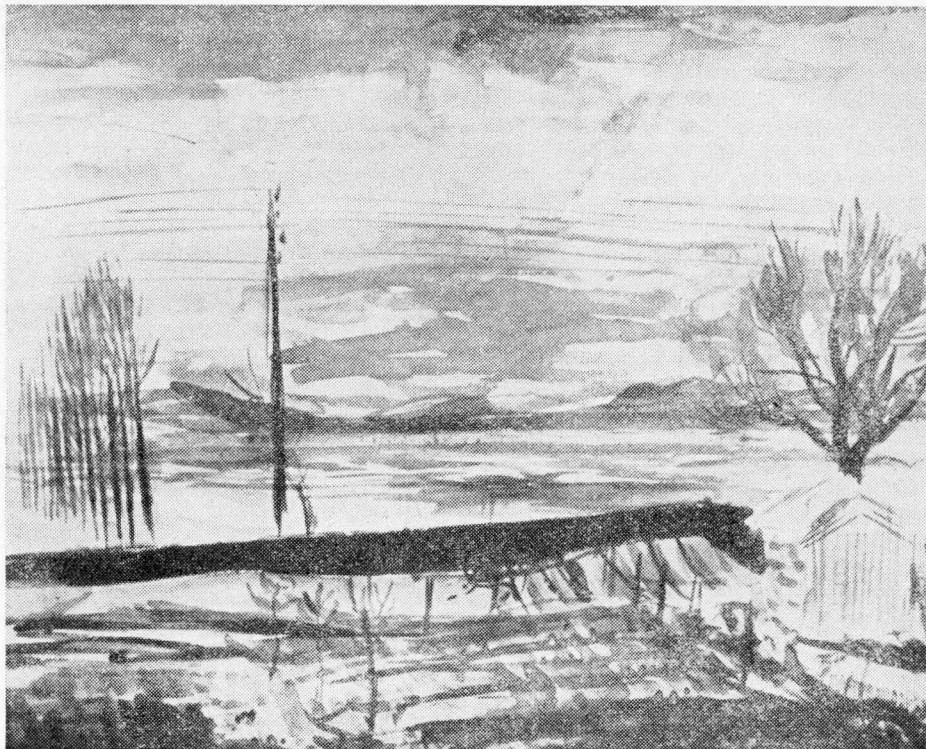
Az összehasonlító munkában a *keleti rokonnépek* vizsgálata van leginkább elő-
térben. Kodály a *Magyar népzene* újabb kiadásában hozott egyre újabb ötfokú
párhuzamokat régi összevetései mellé; *Szabolcsi a kínai és mongol* kiadványokat
dolgozta fel, *Vikár kínai és cseremisiz* tanulmányútjáról hozott új anyagot. A nem-
ötökü rokonnépi zenével kapcsolatban C. Nagy Béla és Vargyas fejlesztette tovább
Szabolcsi egykori *obiugor—magyar* párhuzamait. Legutóbb Szőke Péter vállalkozott
arra a merész feladatra, hogy az ismert (elég csekély) anyagból megrajzolja a *cse-*
remisz és vogul—osztják népdal belső fejlődéstörténetét. Ennyi érdeklődés után
sem mondhatjuk, hogy finn-ugor vagy török-tatár rokonnépek zenéjéről világos ké-
pünk lenne. Igazán csak helyszíni gyűjtések sorozata hozhatja a megoldást. *Diószegi*
Vilmos szibériai sámánének-felvételei már megnyitották a sort; reméljük, hogy
folytatására is lesz lehetőség, s a felvételek is hamarosan lejegyezve tanulmányoz-
hatóvá válnak.

Nincs folytatása Bartók *kelet-európai összehasonlító kutatásainak* — egészen
szórványos dallamösszevetésektől eltekintve. Holott új (és feldolgozatlan régi) *len-*
gyel, szlovák, délszláv és román kiadványok kínálják az anyagot a folytatásra. Még
rosszabbul állunk a *nyugat-európai* összehasonlítással. A régi gyűjtéseket sem is-
merik eléggé szakembereink, s az új kiadványokat sem vonják bele érdeklődési
körükbe. Újabbban Vargyas, Rajeczky és Domokos Pál Péter egyes dalok nyugati
párhuzamairól írt közlései törték meg a jeget. Az „európai zeneetnológia” csak
a különböző nemzetek zeneileg rendezetlen kiadványainak szervezett feldolgozásán
alapulhat. Az eddig felgyűlt anyagot zeneileg rendezni kell egy *központi európai*
népzenei katalógus kiépítésével. Ezt csak mi valósíthatjuk meg: nálunk van meg
hozzá a kellő gyakorlat és a megfelelő számú ember. Maga Wiora, a németek ve-
zető népzene-tudósa vallotta meg nekünk, hogy ezt a munkát tőlünk várják. Szükséges
ez saját problémáink tisztánlátása érdekében is: újabban egyre több felől tűnnek

fel Európában eddig kimondottan „keletinek” vélt típusok, kvintváltó, kvartváltó, ötfokú stílusok (a Földközi-tenger mellékén, dánoknál), ABBA formájú so-pentaton dalok (appalachi angol kivándorlóknál). Sok jele van annak, hogy a keletinek tartott jelenségek csak *keleti változatai európai vagy eurázsiai stílussajátságoknak*.

A zenetörténeti kapcsolatok kutatása terén a nagy gyűjtemények megjelenése jelent új lehetőséget (a gregoriánének összkiadása, s a Régi Magyar Költők Tára XVI. századi dallamkötete). De Rajeczky cikkei a gregoriánének és népdal kapcsolatairól már az első lépéseket is megtették a lehetőségek kiaknázására. Az elméleti kérdések közül leginkább a hangnemi problémák foglalkoztatták kutatóinkat: *hangrendszerek elmélete (Avasi, Bárdos), dallamok hangnemi szerkezete (Járdányi) és ritka modális formák Európában (Vargyas). Avasinak a széki banda harmóniáiról, Rajeczkynek a népi díszítésmódról és előadásmódról szóló fejtegetései, Vargyasnak a közösségi alkotást tárgyaló cikke jelzi a különböző irányban feltámadó elméleti érdeklődést. S ha ez egyelőre nem is kevés, reméljük, hogy az anyaggal kapcsolatos gyűjtési, tipologizálási és kiadási problémák megoldása után egyre több energia és érdeklődés fog felszabadulni a hasonló, távolabbi következtetésekre jutó vizsgálatok számára is.*

VARGYAS LAJOS

Balatonai táj

Bernáth Aurél

Bartók és a közönség

Assan tizenöt éve annak, hogy Bartók Béla meghalt. Ez az idő elegendő már arra, hogy művészetének sorsát, hatását valamiféle távlatból nézhessük. Igaz, ez a távlat nem évszázados, de a fejlődés tendenciáit már felismerhetjük benne. A mű élete nem szakad meg az alkotó halálával. Az életmű végleges, befejezett, nem gazdagodhat többé, — de változhat és változik iránta a társadalom véleménye, állásfoglalása, igénye.

Bartók növekvő népszerűségéről szólni ma már közhely. Ezért a folyamat jellemzésére, az állásfoglalás lassú, szinte észrevétlen megváltozására nem számokat, adatokat szeretnék most felsorakoztatni, hanem néhány jellemző példát, történetet.

*

Nézzük először az idősebb generációt.

Másfél évvel ezelőtt Bartók egyik gyermekkori nagyszöllősi játszópajtásával beszélgettem. A szomszéd házban laktak, egykorúak voltak, barátság, sőt valami gyermekszerelem-féle volt közöttük, — a kis Bartók első dalait neki komponálta, s küldözte Nagyszöllőre Pozsonyból, ahová elköltöztek.

Az egykori szomszéd kislány persze fehérhajú öregasszony lett, mikor én találkoztam vele. Feljegyeztem, mit tudott Bartók nagyszöllősi gyermekéveiről. Aztán ő kérdezett:

— Igaz az, hogy ma az egész világon Bach és Beethoven mellett emlegetik?

Hitetlenkedve kérdezte, pedig láttam, tudja a választ. Tudja és mégis mindig csodálkozik, hogy abból a kisfiúból, akivel együtt játszottak, és akinek művészetét később sem tudta megérteni, az emberi szellem történetének egyik legnagyobb alakja lett. De a kételkedés és csodálkozás mellett valami elismerés is volt a szemében, hogy az egykori különös, furcsa, szigorú tekintetű fiúnak mégiscsak igaza volt.

E mellé a kép mellé csak azt lehet odaállítani, amit Albrecht Sándornak, a nemrég elhunyt kitűnő pozsonyi muzikusnak visszaemlékezéseiben olvashattunk. Eszerint Bartók, ha odahaza zongorázott, mindig eljátszotta az *Este a székelyeknél*, mert — amint mondotta — „ez az egyetlen, ami a Mamának tetszett”. Pedig Bartók édesanyja érezte, tudta fia tehetségét, zsenialitását, nyilván meg is akarta művészetét érteni, mégsem tudta egészen.

Most pedig ugorjunk egyet a nemzedékek sorrendjében.

Jutka öt éves. A zene iránt nincs sok érzéke, szülei nem zenekedvelők, odahaza nemigen hallhat Bartókról, akkor se valami jót. Jutka rajzolni, festeni szeret.

— Ha nagy leszek, képeket fogok festeni. Olyan szépeket, mint Bartók Béla.

Mikor azt mondtuk neki, hogy Bartók nem festő volt, hanem zeneszerző, megingathatatlan meggyőződéssel rázta meg a fejét: Nem! Bartók festett is, meg verseket is írt, meg dalokat. Mindent tudott. Olyan ember volt, mint Petőfi Sándor.

Csodálkozva néztem rá. Honnan tudja ez a gyerek ilyen pontosan, hogy ki mellé kell állítani Bartókot. Megkérdeztem, ki mondta ezt neki.

— Ki? — méltatlankodott. Látszott rajta, hogy megveti tudatlanságomat. — Ezt mindenki tudja.

Elismerem, hogy ez a történet nem általános, s hogy Jutka „állásfoglalása” egyáltalán nem alapul Bartók műveinek ismeretén. De hát a gyerekek Petőfi Sándor